

IVADAS

Tęstinio leidinio „Lietuvos sakralinė dailė“ II tomo „Šiaulių vyskupija“ 2 dalies „Šiaulių dekanatas“ 4 knygoje: „Raudėnai–Šakyna“ toliau publikuojamas Šiaulių dekanato bažnyčių bei koplyčių architektūros ir dailės paveldas. Trys ankstesnės šiam dekanatui skirtos knygos aprėpė Aukštelkės, Bazilionų, Gruzdžių, Juozapavos, Kairių, Kuršėnų, Kurtuvėnų, Kužių, Meškuičių, Micaičių ir Pakapės bažnyčių, Agailių, Bridų, Gordų, Kalviškių, Kryžių kalno, Mimaičių, Ožkėnų ir Pavėkių koplytėlių medžiagą (leidiniuose dekanato šventovės rikiuojamos pagal vietovardžius abėcėlės tvarka). Ketvirtoje Šiaulių vyskupijos Šiaulių dekanato knygoje pristatomos Raudėnų, Rėkyvos ir Šakynos bažnyčios bei Šakynos kapinių koplyčia. Kaip ankstesnėse „Lietuvos sakralinės dailės“ knygose, taip ir pastarojoje bažnyčių paveldo tyrimų medžiaga pateikiama įvairios apimties straipsniais, aprašais ir dėstoma katalogo principu – šventovės meno vertybės rikiuojamos pagal rūšį (pradedant altoriais, baigiant varpais ir lauko paminklais) ir sukūrimo laiką. Knygoje daug dėmesio skiriama bažnyčių ir koplyčių istorijai ir architektūrai.

Pagrindinė šio tęstinio tyrimo medžiaga surinkta per ekspedicijas į Šiaulių dekanato bažnyčias ir koplyčias: *in situ* buvo atliekama dailės kūrinių apžiūra, ekspertizė ir fotofiksacija. Publikuojamų objektų atranką lėmė jų meninė, istorinė vertė, taip pat ir artefaktų retumas, tipologiniai ypatumai, reikšmė nykstančių tradicijų kontekste... Lygiagrečiai su ekspedicijomis buvo atliekami parapijų, bažnyčių, koplyčių ir jose esančių vertybių istoriniai tyrimai: dirbta Lietuvos archyvuose, muziejuose, bibliotekose, kurijų, parapijų ir privačiuose archyvuose. Didžioji dalis paveldo objektų visose šios serijos knygose publikuojama pirmą kartą, o jų istoriniai tyrimai dažnai paremti dar nenaudotais rašytiniais ir ikonografiniais šaltiniais.

Ketvirtoje Šiaulių vyskupijos Šiaulių dekanato knygoje pristatomos trys bažnyčios ir koplyčia. Nedaug iki šiol tyrinėta įdomios istorijos bei meniškos architektūros medinė Raudėnų kaimo bažnyčia, jos įranga ir dailės objektai pirmą kartą aptariami taip išsamiai, pasitelkus naujų duomenų ir darant naujas išvadas. Dvi mūrinės Šakynos miestelio katalikų šventovės – parapijos bažnyčia ir kapų koplyčia – istorijos mylėtojų, muziejininkų ir mokslininkų dėmesio, jų publikacijų sulaukia nuo XX a. tarpukario, bet tik dabar šių pastatų istorija, architektūra, dailės vertybės ir kitos įdomybės aptiriamos nuosekliai, kompleksiškai, kontekstualiai ir paremiant visais įmanomais šaltiniais. Knygoje pristatoma ir iki šiol netyrinėta Šiaulių priemiesčio (kadaise dvaro) buvusios Rėkyvos koplyčios istorija, archyvuose šaltiniuose išlikę žinios apie buvusį jos inventorių, pateikiama dabartinės šios vietos mūrinės bažnyčios istorija ir analizuojama jos architektūra.

Visame Šiaulių dekanate ilga keturių amžių istorija išsiskiria XVII a. 2 deš. įkurta Raudėnų bažnyčia; už ją ankstesnės tik Šiaulių, Kurtuvėnų (XV a.) ir Kuršėnų (XVI a.) parapijų katalikų šventovės. Ši nedidelė parapijos bažnyčia išvengė nusiaubimų, ilgai

buvo globojama Žemaičių katedros kapitulos prelatų prepozitų, o vėliau – veiklių klebonų, tad pasižymėjo gausesniu ir įvairesniu, nei eilinės bažnyčios, inventoriumi. XIX a. pab. pastatytos dabartinės Raudėnų bažnyčios architektūra paveikta neogotikos, bet tokios stilistikos Lietuvos bažnyčių kontekste ji savita: eksterjere neogotikiniai elementai dera su pasaulietinei medinei architektūrai būdingomis formomis, o interjere be neogotikos stiliaus bruožų pastebimi net ir baroko architektūros atskambiai. Pastato vidų puošia šeši mediniai XVIII–XIX a. altoriai. Nepaisant skirtingo jų sukūrimo laiko, tad šiems įrenginiams būdingų skirtingų baroko, neobaroko ir neogotikos stilių bruožų, jie sudaro tarpusavyje darnų ir su pastato architektūra derantį kompleksą. Bažnyčioje išliko istoriniai vargonai, vertingų baldų, daug liturginių indų ir reikmenų. Ne visi bažnyčios paveikslai ir skulptūros išsaugojo autentišką vaizdą, bet dauguma jų įdomūs meniniu ar ir ikonografiniu požiūriu, atspindi parapijos pamaldumo tradicijas ir jų raidą. Vertingiausi: XVII a. manierizmo stiliaus Prisikėlusio Kristaus ir barokinė Nukryžiuotojo skulptūros, to paties amžiaus ar kiek vėlesnis, XIX a. sidabro skardos aptaisais papuoštas ir pertapytas Švč. Mergelės Marijos paveikslas, XIX a. II p. išdrožta rengiamoji ir relikvinė Jėzaus prie stulpo skulptūra, 1886 m. žinomo Lietuvos dailininko Nikodemo Silvanavičiaus nutapytas Nekaltojo Švč. Mergelės Marijos Prasidėjimo paveikslas ir tautodailės paveldui atstovaujantys XX a. 7 deš. vietos meistrės Onos Jaselskienės išausti altorių kilimai.

Mūrinė nedidelė Rėkyvos bažnyčia – XX a. 4 deš. pagal Šiaulių inžinieriaus-architekto Vlado Bitės projektą iš dvaro kalvės rekonstruotas, o XX a. pab. iš dalies atstatytas ir kiek pertvarkytas pastatas. Tai mažai tyrinėtos V. Bitės architektūrinės kūrybos pavyzdys, vienas pirmųjų jo projektuotų objektų. Šios šventovės paveldas kuklus, bet jis atspindi XX a. II p. istorijos permainas, jų poveikį kultūros vertybių išlikimui. Iš dvaro koplyčios išaugusios Rėkyvos šventovės istorija permaininga, patyrusi pertrūkių, bet susijusi ne tik su jai reikšmingų asmenų, bet ir su šios vietos (dvaro, įmonių, globos įstaigų), o ir visos valstybės istorija.

Šakynos (kaip ir Raudėnų) bažnyčios raida taip pat prasidėjo XVII a., bet iš pradžių šioje vietoje iškilo tik koplyčia, vėliau įteisinta filija ir tik amžiaus gale jau sudaryta parapija su suteikta kuklia beneficija. Nors parapijos aprūpinimas taip ir liko skurdus, ypatingo kai kurių klebonų (pvz., legendinio Juozapo Antano Varanavičiaus) uolumo ir rūpesčio dėka iškilo išlikusieji originalūs Šakynos bažnyčios ir koplyčios pastatai, buvo sukauptas nemenkas liturginis inventorių ir susiformuotas tebegyvuojantis parapijiečių pamaldumas Švč. Mergelei Marijai, šv. Jonui Nepomukui, šv. arkangelui Mykolui ir Visiems Šventiesiems.

XVIII a. pab. sumūryta Šakynos bažnyčia ir panašiu laiku iškilusi kapinių koplyčia pasižymi unikalia liaudiškos mūrinės architektūros išraiška ir savita statybos istorija. Bažnyčios eksterjere neįprastai daug akmenyse iškaltų memorialinių įrašų, o viduje dėmesį traukia didelės vertės XVIII–XIX a. medinės įrangos ansamblis: gausiai ornamentuoti altoriai, sakykla, krikštykla, baldai, taip pat ir vargonai – vie-

nintelis išlikęs Žemaitijos vargondirbio Felikso Gimbuto kūrinys. Unikali siužetinė durų ir baldų tapyba Šakynos bažnyčiai ir koplyčiai suteikia išskirtinumo. Išsaugoti kai kurie jų statytojo kun. J. A. Varanavičiaus paaukoti liturginiai indai, reikmenys ir šio klebono portretas. Menotyrinė mįslė – garsiam XIX a. Lietuvos dailininkui Vincentui Smakauskui priskirtinas Švč. Mergelės Marijos Belaisvių Vaduotojos paveikslas buvusiam šio titulo brolijos altoriuje. Iš kitų paveikslų ir skulptūrų retesne ikonografija išsiskiria didžiojo altoriaus paveikslas, vaizduojantis šv. arkangelą Mykolą ir visus šventuosius danguje. Bažnyčios šventoriuje stovi savitos struktūros koplytėlė, talpinanti viso Kryžiaus kelio ciklo skulptūrines kompozicijas. Kapinėse išliko mūrinis antkapinis bajorų Dulevičių koplytstulpis – monumentalus XIX a. I p. klasicizmo stiliaus paminklas.

Ketvirtoje Šiaulių dekanatui skirtoje knygoje tekstais ir gausiomis iliustracijomis pristatomi keturiose šventovėse ir jų aplinkoje esantys 162 dailės kūriniai ir amato dirbiniai (altoriai, paveikslai, skulptūros, liturginiai indai, rūbai, reikmenys, mažosios architektūros objektai) ir jų grupės (altoriai su skulptūromis, Kryžiaus kelio ciklai, žvakidžių rinkiniai), iš jų – 128 lig šiol nepublikuoti ir netyrinėti objektai ir keli sovietmečiu iš bažnyčių į muziejus patekę paveikslai. Išaiškinta ne tik naujų kūrinių, bet ir jų autorių, sukūrimo datų ir kitų reikšmingų duomenų. Atliktas išsamus tiriamasis darbas yra reikšmingas Šiaulių regiono ir Šiaulių vyskupijos parapijų lokaliajai istorijai, atveriantis *genius loci* ir jo lobyną, suteikiantis pamatą paveldosauginėms iniciatyvoms. Ši tęstinio leidinio „Lietuvos sakralinė dailė“ knyga – svarbi ir kaip lituanistinio paveldo šaltinių publikacija, ir kaip fundamentalių Lietuvos sakralinės architektūros ir dailės istorijos tyrimų segmentas.

Knygos rengėjai